בס"ד

מבשר טוב

ליל שבת

פרשת וישלח

תשס"ח

פעיה"ק ירושלים תובב"א

מאמר

מלאכים אל עשיו אחיו

א

כמה קושיות בענין שליחת המלאכים והיערכותו של יעקב לקראת פגישתו עם עשיו

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשיו אחיו ארצה שעיר שדה אדום. יש לדקדק באשר הקדים תיבת 'עשיו' לתיבת 'אחיו', ומן הראוי להקדים שם התואר לפני שם העצם, [כמו שתאמר הרב פלוני]. ואם כן הי' צ"ל אל אחיו עשיו.

ארצה שעיר שדה אדום, צ"ע שהרי באותה עת עדיין לא היה עשיו דר בשעיר, רק נשיו היו שם, והוא היה אצל אביו בארץ כנען [עי' חזקוני כאן]. ורק בשלהי הפרשה אחר פטירת יצחק, ואחר שכבר היה יעקב יושב בארץ כנען נאמר (לו, ו-ט): "ויקח עשיו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו, ואת מקנהו ואת כל בהמתו ואת כל קנינו אשר רכש בארץ כנען, וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו. כי היה רכושם רב משבת יחדיו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם. וישב עשו בהר שעיר עשו הוא אדום".

והרי, שרק מפני יעקב אחיו הלך אל ארץ שעיר מחמת שהיה רכושם רב משבת יחדיו, אבל עתה בעת שחוזר יעקב מחרן עדיין מקומו של עשיו בארץ כנען, והיה צריך לשלוח השלוחים לארץ כנען ולא לארץ שעיר וצ"ע.

וברש"י "וישלח יעקב מלאכים, מלאכים ממש". ולהבין, למה נצרך לו לשלוח מלאכים ממש, ולהטריח מלאכי מעלה בדבר זה, ולמה לא שלח השליחות על ידי בני אדם שלוחים.

ובעצם שליחות המלאכים והיערכותו של יעקב לקראת פגישתו עם עשיו יש לעיין, שבשלהי פרשת ויצא כאשר ברח יעקב מלבן, לא מצינו שום היערכות והכנת מלחמה או דורון ללבן מצד יעקב, ולא שלח שום שלוחים לראות אם לבן רודף אחריו וכו'. רק הלך לתומו כאשר ציוה אותו אלקים. והשי"ת שלח הצלתו מלמעלה על ידי חלומו של לבן באישון לילה, כדכתיב (לא, כד) "ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה, ויאמר לו השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע".

ובמה נשתנה אפוא מלחמתו עם עשיו, שהיה צריך היערכות גדולה שכזו, ולשלוח מלאכים לפניו וכל הכנה הגדולה שמבוארת בפרשה דידן. ולמה לא תהא גם הצלתו מעשיו באותה דרך, שיבוא החלום אל עשיו באזהרה שלא לדבר עם יעקב מטוב ועד רע, ובזה יינצל ממנו יעקב כדרך שניצל מלבן וצ"ע.

ב
עשיו חלוק ביסודו מלבן, שזה רמאי וזה שונא

ונראה בעזה"י שחלוקה מיסודה מלחמת עשיו ממלחמת לבן, שכל עיקר בריחתו של יעקב מעשיו, יסודה מחמת שנאתו הגדולה של עשיו אליו. כאשר מבואר בציווי רבקה בפרשת תולדות (כז, מב-מד): "הנה עשיו אחיך מתנחם לך להרגך וגו', וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך, עד שוב אף אחיך ממך ושכח את אשר עשית לו וגו'".

כי השנאה הטמונה בליבו של עשיו כנגד יעקב, היתה בוערת במעמקי הלב ולא במהרה נשכחת, ולכן צריך להמתין "עד שוב אף אחיך ממך ושכח וגו'".

ובזה חלוק עשיו מיסודו מלבן, כי אצל לבן לא מצינו "שנאה", רק הי' רמאי גדול וחיפש תמיד דרכים להשילו ליעקב מכל אשר לו, ובזה הועילה אזהרת החלום "הישמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע", להרתיעו ולהניאו מרמאותו. שגם אם זמם להזיקו ליעקב חלילה, ועל ידי זה לגזול ממונו, הספיקה לזה אזהרת השי"ת "השמר לך וכו'", כי לא היתה מלחמתו נובעת משנאה אלא מרמאות.

אבל עשיו היה יוצא למלחמה בשנאה כבושה, שלא היה ליבו שקט כל עת שיעקב בעולם, ומתנכל תמיד להורגו.

כי מקורה של שנאה בלב הוא, כדאיתא בערכין (דף טז ע"ב): "תנו רבנן 'לא תשנא את אחיך בלבבך' (ויקרא יט, יז), יכול לא יכנו לא יסטרנו ולא יקלקלנו, תלמוד לומר 'בלבבך', בשנאה שבלב הכתוב מדבר". ונפסק ברמב"ם (פ"ו מהלכות דעות הל"ה): "כל השונא אחד מישראל בלבו עובר בלא תעשה, שנאמר 'לא תשנא את אחיך בלבבך'. ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה. ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב, אבל המכה את חבירו והמחרפו אף על פי שאינו רשאי אינו עובר משום לא תשנא". – כי אין זה האיסור של לא תשנא אמור על מעשה של שנאה, כי אם על שנאה שבלב דוקא, שמקומה של שנאה בלב הוא.

וכן כתב הרמב"ם בספר המצוות, בביאור החילוק הדק שבין איסור לא תקום ולא תטור לאיסור לא תשנא, שזה בלב פנימה, וזה בגילוי במעשה. וז"ל (לאוין מצוה שב): "שהזהירנו משנוא קצתנו את קצתנו, והוא אמרו 'לא תשנא את אחיך בלבבך'. ולשון ספרא, לא אמרתי אלא שנאה שהיא בלב. אמנם כשהראה לו השנאה והודיעו שהוא שונאו, אינו עובר על זה הלאו, אבל הוא עובר על 'לא תקום ולא תטור'. ועובר על עשה גם כן, והוא אמרו 'ואהבת לרעך כמוך', אבל שנאת הלב הוא חטא חזק יותר מן הכל" עכ"ל.

למדנו מדבריו, שכל עיקרה ויסודה של שנאה אינה אלא בלב פנימה, וכל פעולה חיצונה ומה שמראה לו שנאתו ומודיעה, כבר יצא מכלל זה הלאו, והוא בכלל לאוין אחרים של לא תקום ולא תטור וכיוצא.

ולפיכך מסיים הרמב"ם "ששנאת הלב הוא **חטא חזק יותר מן הכל**", כי חודרת היא פנימה עמוק בלב האדם, והרבה יותר קשה לאדם להיגמל ולהתנתק משנאה כבושה בלב, מאשר מפעולה ומעשה חיצוני. כידוע שלפעמים חבויה שנאה בעמקי לב שנים רבות, מחמת איזה 'חשבון' שיש לו עם חבירו, שאינו יכול לסלוח ולשכוח זה החשבון לאורך שנים רבות. ומטבעה של שנאה כאשר אין מסיחים הדעת ממנה, להתגדל ולהעמיק יותר רח"ל כידוע.

וביסוד זה, נוכל לבאר יפה בפרשא דידן, מה שנצרך יעקב להיערך כל כך לקראת פגישתו עם עשיו, ולשלוח מלאכים מיוחדים לפניו, לבדוק כוונותיו של עשיו. כי בזה חלוק עשיו מיסודו מלבן, בהיותו שונא גדול ליעקב. וכאשר משכן השנאה בלב פנימה, לא יוכל יעקב לדעת טיבה של זו השנאה, עוצמתה ואיכותה. ועל כן היה נצרך להיערכות מיוחדת לכל האפשרויות שיכול עשיו לבוא כנגדו. כאשר ידוע לפעמים כשהשנאה חבויה בלב, יכול מבחוץ אף להחניף לחבירו בדברי ריצוי וכיוצא, אבל בלבו רוחש לו שנאה עמוקה. כמד"א (תהילים סב, ה) "בפיו יברכו ובקרבם יקללו סלה".

ובזה ניחא טעם שנצרך לשלוח "מלאכים ממש", כי מן הצורך לבדוק הדבר במעמקי לב, ובשלוחים סתם אולי לא ירדו לאמיתה של שנאה, בהיותה כבושה בלב, ורק "מלאכים ממש" יכולים לדעת חביוני לב האדם.

ויסודות הדברים נרמזים בקיצור בעומק לשון קדשו של זקני זצללה"ה בתולדות אדם ריש פרשא דידן וזל"ק: "וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום וגו'. לכאורה קשה, מפני מה הטריח את עצמו יעקב אבינו עליו השלום לשלוח מלאכים אל עשיו. גם מה הוא לשון לפניו. גם לשון ארצה אינו מובן, הוי ליה למימר 'לארץ שעיר'".

"ובפשיטות יש לומר, כי עשיו לא היה מגלה שנאתו, רק בקרבו ישים ארבו. ויעקב אבינו עליו השלום בעצמו היה מסופק בו אם הוא אוהב לו. לזה שלח מלאכים אליו, שירדו לסוף דעתו. וזה מה שכתוב 'ארצה שעיר', כי אם היה כתוב 'לארץ', היה משמע לתחילת ארץ שעיר, ובאמת יעקב אבינו עליו השלום היה צריך לידע הפנימיות מהם, לזה כתיב ארצה, משמע לפנימיותם, כמו שכתב רש"י ז"ל על פסוק (תהלים ט, יח) 'ישובו רשעים לשאולה', [למדריגה התחתונה של שאול], שהוא לאמבטי התחתונה שבשאול, (בראשית רבה סח, ח). והכא נמי משום הכי כתיב 'ארצה' וכו'" עכל"ק הצח. ומבואר היטב לפי דרכנו ביסוד דברי הרמב"ם ז"ל, שאין מקומה של שנאה אלא בלב בלבד דוקא, וכל גילוי חיצוני של השנאה, כבר נכלל בכלל מעשים ולאוין אחרים ודו"ק.

ג
בחינת עשיו "אחיו", היא השנאה הנסתרת במעטה אחיו במצוות דת של תורה

ועוד נראה שישנה מדרגת שנאה נסתרת דקה יותר, שלפעמים היא במעטה של מצוה ולשם שמים. וזו השנאה קשה שבעתיים לגלותה, ולדעת להעריך אל נכון מה יהיו תוצאותיה. – ואף על כך נצרכו 'מלאכים ממש' לבדוק אם אין בליבו של עשיו גם מזו השנאה.

דהנה כתב עוד זקני הק' זצללה"ה בתולדות אדם פרשה דידן בביאור כפל לשון הכתוב "אל עשיו אחיו", שהוא תמוה כי אטו "לא ידעינן שעשיו היה אחיו, והוי ליה למימר רק אל עשיו". – וביאר שם שיש בחינת "עשיו" הבא בגלוי ושנאתו ניכרת לשם שנאה. אבל יש בחינת "אחיו", שמרמה ליראות כמו 'אחיו', ומחפה על שנאתו הנסתרת, ולפעמים אף מראה עליה כאילו היא מצוה, ושאחיו הוא במצוות. ועל שניהם היה נצרך לשלוח המלאכים, שיבדקו אם אין בו שנאה חבויה העטופה במעטה 'אחיו', הנראה כמו שנאה של מצוה.

ומצינו שנאה של מצוה, באחי יוסף, וכדאיתא ברש"י ז"ל פרשת ויישב, בפסוק (לז, יז) "כי שמעתי אומרים נלכה דתינה, לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם". וביאור לשון "נכלי דתות", שהכתוב רומז על נכלים הללו דווקא בלשון "דתינה". נראה שהם נכלים על פי דת של תורה, שהיו האחים דנים את יוסף על פי דת של תורה, שהיתה מחלוקתם לשם שמים, ועל פי דת תורתנו הק' היו סבורים שבן מוות הוא, וכאשר מבואר בספורנו (לז, יח) עי"ש.

כי אף בדת תורה מצינו אופנים של שנאה של מצוה, כענין השנאה לעוברי העבירה בשעת העבירה וכיוצא בזה.

וכמו כן היה עשיו הרשע מוצא טעמים רבים להצדיק שנאתו, ואף על פי דת של תורה היה סבור ששנאתו נכונה והוגנת, ואחיו הוא במצוות. כי כך ראוי לו על פי תורה, מחמת הבכורה שלקח והברכות. שעל כך ראוי הוא לשונאו עד מוות, ולצאת כנגדו למלחמה עם ד' מאות איש, כדי להכותו חלילה אם על בנים רח"ל.

וזאת נרמז בהאי פסוקא דידן, "**וישלח יעקב מלאכים לפניו**", - ומפרש הטעם שנצרך מלאכים ממש, מחמת "**אל עשיו אחיו**", - שצריכים לבדוק חביוני שנאתו של עשיו, ואם בא כנגדו כעשיו או כאחיו. – "**ארצה שעיר שדה אדום**", למה כפל הכתוב לומר שעיר ואדום, ובחדא מינייהו סגי. אלא כאן רמז הטעמים שיבוא כאחיו, ויחשוב על השנאה שהיא כמצוה. חדא מחמת '**שעיר**', אלו הברכות שלקח ממנו בידיים שעירות. ותו מחמת '**אדום**', היא הבכורה שנתן עבור האדום הזה, שעל שם זה קרא שמו אדום (לעיל כה, ל).

ולכן היה עשיו סבור ששנאתו מוצדקת וישרה על פי דת של תורה, ויש לעוקרו ליעקב מן העולם, שרמאים כמותו כמו שהתנהג בבכורה ובברכות, אסור להשאירם בעולם, והם סכנה לרמות אחרים גם כן, והיה סבור שזו מצוה גדולה לעקור מן העולם רמאים כאלו.

נמצאת עיקר סיבת היערכותו של יעקב כל כך לקראת פגישתו עם עשיו, ושליחת המלאכים לפניו. הכל מחמת מוראו וחששותיו משנאתו הגדולה של עשיו, שלא על עסקי רמאות היה עשיו מחשב להרויח ממונו של יעקב כלבן, אלא בשנאה עמוקה שרחש לו בליבו תמיד. וזו שנאה אישית שהתפתחה עם השנים יותר ויותר, ומצדיקה עשיו בליבו אף כמצוה, שבתור הרמאי הגדול מצוה לעקרו מן השורש.

ועד כדי כך גדולה שנאתו של עשיו, כאשר מצינו בעמלק נכדו, שהיה הולך על שנאה זו במסירות נפש. כדאיתא ברש"י (דברים כה, יח): "שהיו העובדי כוכבים יראים להלחם בישראל, ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה, אף על פי שנכוה הקרה אותה בפני אחרים" ע"כ.

וזו היא בחינת מסירות נפש עבוד שנאתו, כאשר מצינו כנגדה בקדושה אצל שמשון הגיבור כאשר ראה שאין יכול להכניע הפלשתים וקליפתם. זעק בדם ליבו (שופטים טז, ל) "תמות נפשי עם פלשתים", ורק בכך ניצחם. וכן הוא בהיפך זה לעומת זה, היה בא עמלק להילחם בישראל במסירות נפשו, וקפץ לדעת לאמבטי רותחת ביודעו בבירור שייכוה.

ומבואר בספה"ק שורש מידת שנאתו של עשיו, היא מותרי מידת הגבורה של פחד יצחק. שהגבורה לבד בלא שום תערובת חסד, יש בה מותרות פסולים. וכן החסד כשאין בו גבורה. ויעקב היה התפארת של השלוב הנכון בין שניהם. אבל עשיו ירש מותרי הגבורה בלבד, וזו היתה מהותו ומידותיו, לשנוא במקום שאין צריך.

ומובן בפשיטות שכנגד שנאה תהומית שכזו, היה מוכרח יעקב להיערך כראוי. ולא היה באפשרות להינצל ממנה באזהרת חלום הלילה, כי אין בכוחו של חלום להשקיט שנאה יוקדת ובוערת עד דכדוכה של נפש. ואם היה בא החלום לעשיו באזהרה שלא לדבר עם יעקב מטוב עד רע, היה ליבו משיאנו הרבה מיני פרשנויות הפוכות כדי להשלים נקמתו ושאתו ליעקב. וכגון שיפרש הכוונה, שלא לדבר עמו כלום לא טוב ולא רע, רק לעוקרו מן השורש תיכף ומיד.

הוא שהכתוב מפרש שיחתו, "וישלח יעקב מלאכים לפניו", טעם שהיה צריך להכין עצמו כל כך ולהיערך בשליחת מלאכים ממש, מחמת "אל עשיו", אין מתכוין כאן לפרש שמו בלבד, שם העצם. אלא למה שמסמל זה השם. 'עשיו' הוא השנאה היוקדת תמיד כנגד יעקב. ולכן הקדים זה לפני 'אחיו', לפרש השנאה הגדולה הרמוזה בעשיו, שהצריכה לשליחת מלאכים, שיחקרו בעמקי לבבו, איכות השנאה הנסתרת בלב, ואם אינה חבויה תחת מעטה "אחיו" כמבואר.

ד
שלשה דרכי התמודדות נצחיים עם עשיו הרשע, דורון תפילה ומלחמה

והנה הכין עצמו יעקב במערכה זו לשלשה דברים, כדאיתא ברש"י ז"ל (לב, ט): "התקין עצמו לשלשה דברים, לדורון לתפלה ולמלחמה. לדורון, 'ותעבור המנחה על פניו'. לתפלה, 'אלהי אבי אברהם'. למלחמה, 'והיה המחנה הנשאר לפליטה'" ע"כ.

ונראה שהם כנגד שלשה דרכים ובחינות שיש בו בעשיו, שכנגד 'עשיו' השונא הגלוי יש לצאת במלחמה, והיה המחנה הנשאר על כרחו לפליטה, במלחמה הגדולה במסירות נפש.

והתפילה באה כנגד בחינת "אחיו", כאשר בא במרמה, להראות פני אחיו. שאין עצה לגלות מזימת רשע המכוסה במצוה לשם שמים, רק בכח התפילה.

כמו שכתב בתולדות אדם פרשה זו, שיש בחינת 'עשיו' בגלוי, ויש בחינת 'אחיו'. וזל"ק: "הנה יש לדקדק למה כתיב 'אל עשו אחיו', וכי לא ידעינן שעשיו היה אחיו, והוי ליה למימר רק אל עשיו. אך הענין הוא, כי נודע מה שכתוב בספרים הקדושים (כתר שם טוב בשם הבעש"ט), שהתורה הקדושה היא נצחיות בכל דור ודור ובכל אדם ובכל זמן. גם נודע שיעקב הוא בחינת טוב, ועשו היא בחינת רע, וכל עבודת האדם הוא רק לברר הטוב מהרע, שיהיה כולו טוב ונקי בלי שום פסולת. וכשם שיש בטוב כמה מיני טוב, כמו כן יש ברע כמה מיני חלקי

רע. והחלק היותר רע הוא מה שאין לב אדם מבין על זה, שהיצר הרע מסמא עיניו של אדם לאמר לו טוב ומתוק הוא, ובאמת הוא רע ומר. כמו שאמר הנביא (ישעי' ה, כ) 'הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע, שמים חושך לאור ואור לחושך, שמים מר למתוק ומתוק למר'".

"כי בהתחלת פיתוי היצר הרע אינו מפתה את האדם לעשות עבירה גלויה ומפורסמת, כי מי ישמע אליו. אך דרכו לפתות בהתחלה 'היום אומר לו עשה כך ולמחר עשה כך' (שבת דף קה ע"ב), ומראה לאדם בהתחלה שהוא מצוה מבחוץ, ובאמת בפנימיות הוא עבירה וכו'" עכל"ק.

וכענין שפירש זקני היהודי הקדוש זצוקללה"ה, וכבר הובא בשם הבעל שם טוב הקדוש זי"ע, מאמר הגמרא בשבת (דף עה ע"א): "שוחט משום מאי חייב, רב אמר משום צובע". ופירשו שם בתוספות דאשוחט דעלמא קאי.

"שוחט דעלמא", הוא הייצר הרע, שהוא מלאך המוות (בבא בתרא דף טז ע"א) שוחט דעלמא. ומקשה הגמרא "משום מאי מחייב", לעתיד לבוא כשידונו אותו כדאיתא בסוכה (דף נב ע"א), והלא זה הוא תפקידו שלכך נוצר לפתות את האדם לעבירה. ומשני "משום צובע", שמראה לאדם עבירה בצבע של מצוה, ועל כך לא נשלח רק לפתות לעבירה גלויה, והוא צובע ומראה על עבירה שהיא מצוה, ועל כך יתחייב לעתיד לבוא.

ובייצר הצובע ומסמא זה, מבואר בדברי בינה שאין עצה כנגדו, כי אם בתפילה ותחנונים לקל חי, להינצל מרשת רמאות זו. – ועל כך היתה תפילתו של יעקב, כנגד בחינה זו של עשיו. וכמו שפירש שיחתו בתפילתו (לב, יא) "הצילני נא מיד אחי מיד עשיו", היינו מיד אחי, שבא כאילו "אחיו הוא במצוות", אבל באמת אין כאן אלא יד עשיו הרשע, שצובע מזימתו ומטעה לב ישראל.

ולדורון, היינו כי לפעמים מוכרחים ישראל להשתמש בדורון ובשוחד ושלמונים להשקיט שנאתו של עשיו כידוע.

וכאשר ראינו התוצאה ממה שריחקו את תמנע פילגש אליפז, שיצא ממנה עמלק הרשע. ואילו היו מקרבים לה אפשר היה מתמעט השונא. כדאיתא ברש"י שלהי הפרשה (לו, יב): "ותמנע היתה פילגש – להודיע גדולתו של אברהם כמה היו תאבים לידבק בזרעו, תמנע זו בת אלופים היתה שנאמר 'ואחות לוטן תמנע', ולוטן מאלופי יושבי שעיר היה מן החורים שישבו בה לפנים. אמרה איני זוכה להנשא לך, הלואי ואהיה פילגש".

וכן ידועים הדברים במאורעות ישראל בדורותיהם, שהיו תקופות ארוכות שכל מה שהחזיקו ישראל בגלויות שונות, היה רק מכח שלמונים רבים, ודמי 'לא יחרץ' שהיו צריכים להחליק כדי לסמא עיניהם וליבם של שונאיהם לפי שעה. כאשר מבואר בחז"ל שכל מעשי יעקב כאן כנגד עשיו, היו לזרעו אחריו לדורות עולם.

ובבעל הטורים (לב, יז): "(יז) ורוח תשימו בין עדר. – ב'. הכא, ואידך 'רוח והצלה יעמוד ליהודים' (אסתר ד, יד). **רמז לדורות הבאים שיתנו שוחד לשריהם**" עכ"ל. היינו, כמו שנתבאר שייסד כאן יעקב לדורות הבאים, הדרך כיצד להינצל לפעמים מידו של עשיו הרשע וזרעו, על ידי שוחד שיתנו לשריהם. שכבר רמז יעקב אבינו בהיערכותו כאן לא רק כנגד עשיו שבאותה שעה, אלא אף לדורות, וכנגד המן נכדו. כמש"כ בבעל הטורים לעיל (לב, יב): "הצלני נא מיד - ר"ת המן. רמז להמן שיצא להכות אם על בנים, כדכתיב (אסתר ג, יג) טף ונשים" עכ"ל.

וכנראה מדבריו כאן, שמפרש כוונת מרדכי במאמרו לאסתר על ידי התך: "רווח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר", היינו על ידי שוחד ושלמונים, שכשם שהמן היה מביא הגזירה בעשרת אלפים ככר כסף, היה אפשר להגדיל השוחד יותר ולהביא רווח והצלה.

וזה הכוח שיהיה באפשרות לצנן שנאת הגויים עלינו על ידי שוחד ושלמונים, השריש יעקב אבינו ע"ה לדורות עולם, על ידי הדורון ששלח לעשיו, שבזה נתחלפה דעתו שהיה רוצה להרגו במלחמה, והחדיר יעקב בלב עשיו וזרעו לדורותיהם שתצטנן שנאתם על ידי הדורון, וישנו את דעתם ויבטלו גזרותיהם על ישראל.

וכן הוא להדיא בגמרא (גיטין דף יז ע"א): "אמר [רבה בר בר חנה] רחמנא, או בטולך או בטולא דבר עשיו. [או החביאנו בצילך, או הגלונו בצל בני עשו שהן מכבדין אותנו]" ע"כ.

והיינו, שבטולא דבר עשיו יש לנו אפשרות להתקיים על ידי שוחד ושלמונים, כדמוכח בבעל הטורים שהביא קרא האמור גבי המן בטולא דבר עשיו. מה שאין כן הדבר אצל ישמעאל למשל, שלא יועיל בו כל מיני דורון ומחוות, כי שנאתו של ישמעאל היא דמו וטבעו, והוא ושנאתו אחד, בבלתי אפשרי לנתק ביניהם, ואין הממון שווה אצלו לעומת השנאה. ולכן היו האמוראים מבקשים יותר על טולא דבר עשיו, שיש אפשרות של רווח והצלה על ידי כופר ושוחד. משא"כ הדבר בטולא דבר ישמעאל שכמה שיוסיפו ליתן דורון ומחווה, לא יועיל ולא כלום, ואולי לפי שעה יהיה נראה כעין הסכם שלום, אבל מהרה יחזרו לשנאתם הטבעית.

נמצאו לפנינו שלשה דרכים, להתמודד עם כל דרכיו ועניניו של עשיו. שהרי חזינן בסופו של דבר, שהועילה כל היערכותו והכנתו הגדולה של יעקב בדורון תפילה ומלחמה, שלא נלחם עשיו כנגדו, ועברה הפגישה ביניהם בשלום. ולחד מאן דאמר (רש"י לג, ד) אף נכמרו רחמיו באותה שעה.

ה

המלחמה הנצחית כנגד עשיו והשפעתו, ובדורותינו אנו כנגד "עשיו אחיו", שרוצה לקרב את ישראל ולהטמיע קדושתם בין העמים רח"ל

כיוצא בדבר הוא לדורות עולם, בעמדנו במלחמה התמידית כנגד עשיו הרשע וחיילותיו הרוחניים והגשמיים. שיש להילחם תמיד כנגד עשיו הרשע לפי ענייננו ודרכו, שבדורות שהיה בא כמו 'עשיו' בגלוי, היה צריך להשיב מלחמה גלויה כנגדו. ובדורתינו אנו שבא כמו 'אחיו', בהשפעת קירוב וממון וכיוצא, שעל ידי כן יוכל לשלוט בישראל, מתוך השפע הגדול שמשפיע בהם. כדי שייטמעו על ידי זה בין העמים.

כמו ששמעתי מכ"ק אאמו"ר זצללה"ה, בפירוש הכתוב בפרשתנו (לב, כד) "ויותר יעקב לבדו", כיצד היה שייך "ויותר יעקב", שנשאר חי וקיים, אחר כל אלו הגלויות וייסורים קשים. כענין שכתב היעב"ץ בהקדמתו, חי נפשי, כאשר מתבוננים בנסי עצם קיום האומה הישראלית אחר כל כך גזירות ושמדות וגלויות קשות, ועדיין הם קיימים ותורה הקדושה קיימת בידם בדיוק כפי נתינתה בסיני, שערה אחת לא השתנה, הוא גדול יותר מניסי מצרים עי"ש. –

ומפרש הכתוב, איך היתה זאת "ויותר יעקב – לבדו". מחמת שיש לו כח התבדלות 'לבדו', לא להיטמא ולהתבולל בין האומות.

כי זה הייצר של 'עשיו אחיו' קשה ביותר, כאשר מקרב את ישראל ורוצה על ידי זה להשפיע עליהם מרוחו ותרבותו הטמאים. – כי כמו שנתבאר מהגמרא בגיטין, שקל יותר הגלות בטולא דבר עשיו, שמרחמים על ידי השוחד, כן הוא בהיפך שלפעמים עומד לנו קירובם זה אותנו לרועץ, שעל ידי זה מתבוללים ישראל בין זרעו של עשיו רח"ל. וכידוע הדבר שבמדינות בני ישמעאל לא היתה כל כך התבוללות כמו במדינות מזרח ומערב אירופא ואכמל"ב.

כאשר אמרתי משכבר בביאור פלוגתא דתנאי שהביא רש"י ז"ל בפסוק (לג, ד) וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפל על צואריו וישקהו". והביא רש"י מחלוקת בדבר: "וישקהו - נקוד עליו, ויש חולקין בדבר הזה בברייתא דספרי, יש שדרשו נקודה זו לומר שלא נשקו בכל לבו (ב"ר). אמר רבי שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו" עכ"ל.

אך באמת תרוויהו קשוט, כי נשיקתו של עשיו נשיכה היא, כי אין כוונתו בנשיקתו אלא להטמיע את ישראל וקדושתם. ומציאות הסטטיסטיקה תוכיח שהרבה יותר מליונים מאחינו בני ישראל חסרו מחמת ההתבוללות בין הגויים, מאשר מחמת הפוגרמים והשמדות, ואף עם גזירות השואה האיומה שנכחד יותר משליש מעם בני ישראל, עם כל זה עדיין הנחסרים בהתבוללות יתרים יותר כידוע.

ועל כך נתן יעקב עצה בנפשו ונפש זרעו אחריו, במה שנשאר תמיד "לבדו", בכח ההתבדלות וההפרשה מן הגויים ורוח השפעתם הקלוקלת.

כמאמר דו"ז זצללה"ה מפארצווא בפסוק (שמות יב, כז) "ואת בתינו הציל", מה שאנו מקימים "בתינו", בתי ישראל כשרים וצנועים, הם ההצלה של הדור. כאשר מחזיקים עצמם סגורים בבתיהם פנימה, ואין נסחפים עם זרם הרחוב וטומאתו.

וזהו בטבעי סגולותיו של עם ישראל, להישאר תמיד בכל עת ומצב "עם סגולה", בלתי ניתן למיזוג וערבוב עם שאר אומות. כי בין הגויים יתכנו מאוד התערבבות האומות זו בזו, עד כדי מחיקת עמים שלמים ואומות שהתערבבו ונטמעו בין אומה אחרת. אבל האומה הישראלית בייחודיותה איננה ניתנת לערבוב וטמיעה, ונשאר תמיד יעקב "לבדו". – ואף אם צריך מחמת עסקיו להתערב עם הגויים, לא יתחבר עימהם רק מה שמוכרח לצורך עסקיו, ולא בידידות. ובביתו פנימה יהיה בית יהודי חם, חלוק ביסודו ומובדל מאומות העולם, כאילו שביתו נמצא במדינה אחרת לגמרי, ולא עם שכניו.

וטעמא דמילתא, כאשר מבואר בתורת זקני זצללה"ה בדברי בינה, שההבדל בין ישראל לעמים אינו רק ברוח, בדעת והשגה. אלא אף בעצם חומר הגוף שונים הם. ומקור מחצב נשמת וגוף ישראל הוא ממקום גבוה וזך יותר. ולפיכך עצם גוף הישראלי קדוש ונעלה מן הגוף של הנכרי. ולכן אין שייך לבלבל ולערב ביניהם, כי הם בעצם גופם עשויים מחומר אחר, וכמו שלא יתערב השמן עם המים.

ולדוגמא אם יתנו אדם בין להקה שלמה של כלבים זמן רב, לא יתהפך זה האדם לכלב. כי הוא מסוג שונה בתכלית, ובבלתי יתכן לאדם להתהפך לחיה. ככה ממש לא שייך שיתהפך איש ישראל לגוי, ולעולם לא יעלה בידו להתערב ביניהם כמקשה אחת ממש. וכמה שהתבוללו אנשים מישראל בין הגויים רח"ל, תמיד היו ניכרים ביניהם, וזוכרים להם הגויים תמיד את מוצאם היהודי הייחודי כידוע.

וזה עצמו השריש כח חיזוק עצום באומה הישראלית בהיותם תמיד "עם לבדד ישכון, ובגויים לא יתחשב" (במדבר כג, ט). ולכן היה להם קיום אלפי שנים בגלות הקשה, כמו שנתבאר במה שנשארו תמיד מובדלים, ולא התבוללו בין הגויים. – ומכאן היא מקור שנאת אומות העולם על היהודים, שכמה שנמצאים ביניהם אינם מתבוללים ומתערבים בהם, ואינם נעשים לעם אחד עימהם, כשאר האומות שמתערבים לעם אחד, וזהו שורש שנאתם מאז ומקדם.

ומהאי טעמא באמת לא רצה יעקב אבינו ע"ה להניח לעשיו להתלוות עימו בדרך, כמו שנאמר בפרשא דידן (לג, יב-טו) "ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך. ויאמר אליו אדוני יודע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן. יעבר נא אדוני לפני עבדו, ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני, ולרגל הילדים עד אשר אבא אל אדני שעירה. ויאמר עשו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי, ויאמר למה זה אמצא חן בעיני אדוני". – הרי שאחר שראה עשיו שבמלחמה לא עלתה לו, רצה בכל הכוחות לנסות הדרך השנית, לקרבו וללכת לנגדו, ולכל הפחות להציג עימו מן העם אשר אתו, כדי שיושפעו בני יעקב גם מדרכיהם. אבל יעקב אבינו אינו מוותר בשום אופן, כמו שמדגיש כל העת שחינוך בניו בראש מעייניו, כי הילדים רכים וכו', ויש להשגיח עליהם לרגל המלאכה ולרגל הילדים.

ו
טעם שנשלחו המלאכים ארצה שעיר שדה אדום

ועתה נבוא ליישב סיפיה דקרא "ארצה שעיר שדה אדום", שתמהנו בזה, שהלוא באותה שעה עדיין היו מגורי עשיו בארץ כנען ולא בארץ שעיר.

אך כל אדם לפי נפשו שייך למקומו, והמקום משפיע ומגדל נפש האדם ומידותיו לפי בחינתו. כדאיתא במדרש תנחומא (שלח ו): "יש ארץ מגדלת גיבורים ויש ארץ מגדלת חלשים, ויש ארץ מגדלת אוכלסין ויש ארץ ממעטת אוכלסים וכו'".

ועוד איתא במדרש שכמו שיש לאדם איברים, כן לארץ יש איברים, וזה"ל (ילקוט בראשית מב רמז קמח): "ויאמר לא כי ערות הארץ באתם לראות (מב, ט). כשם שאברים לאדם כך אברים לארץ. ראש עפרות תבל (משלי ח, כב), וכסה את עין הארץ (שמות י, ה), ותפתח הארץ את פיה (במדבר טז, לב), ארץ אוכלת יושביה

(במדבר יג, לב), ומתחת זרועות עולם (דברים לג, כז), הנה רחבת ידים (בראשית לד, כא), ויניקהו דבש מסלע (דברים לב, יג), ישבי על טבור הארץ (יחזקאל לח, יב), כי ערות הארץ באתם לראות. והארץ לעולם עומדת (קהלת א, ד)" ע"כ.

והיינו, שלכן היו המצריים שטופים בזימה, בהיותם יושבים בערות הארץ, שהמקום והארץ מצד עצמה משפיע על האדם. וכמו כן ישנם מקומות של האיברים הפנימיים של הארץ, כענין הלב והמוח. כידוע בסוד עש"ן, שכל מה שיש בנפש יש בעולם ובשנה. ולכן ישנם מקומות שכנגד לב רע, הממלאים שנאה בלב האדם היושב בהם ומוכנים לפורענות.

ומצינו מקומות מועדים לפורענות, כענין שאמרו בשכם (סנהדרין דף קב ע"א): "תנא משום רבי יוסי, מקום מזומן לפורענות, בשכם עינו את דינה, בשכם מכרו אחיו את יוסף, בשכם נחלקה מלכות בית דוד".

וכמו כן ארץ שעיר היתה מגדלת שנאה ורציחה, ורשעים כמו עשיו. ולכן נמשך תמיד לשם, ושלח את נשיו אל ארץ שעיר. אף שהוא עצמו לעת עתה עדיין לא הלך לשם, כאשר היה עדיין מסתיר רשעותו מפני יצחק אביו. כדאיתא במסכת סופרים שהיה עשיו מסתיר רשעותו כל זמן שהיה יצחק קיים, ורק אחר כך נודעה רשעותו בגלוי, והלך לגור בארץ שעיר.

אבל באמת בתוככי נפשו פנימה, נמשך מאז ומעולם לארץ שעיר שדה אדום, שהיא ארץ מתאימה לגדל את אדום, לפי מסתרי תאוות יצריו הרעים. וכבר תקע לנו הבעל שם טוב הקדוש זי"ע יתד נאמן, שבמקום שמחשבתו של אדם שם הוא עצמו. והגה"ק בעל אבני נזר זצוקללה"ה הוכיח הדבר מהלכה מפורשת של עירוב תחומין וחצירות, שמבואר ברש"י ז"ל (עירובין דף כו ע"ב) טעמא דהלכתא דעירוב, וז"ל: "וטעמא דעירוב, משום דדעתו ודירתו במקום מזונותיו הוא, וכיון שנתנו כל בני החצר כדי מזונן בבית אחד נעשה כאילו כולן דרים בתוכו, ונמצאו כולן רשות אחת וכו'. וכן בעירובי תחומין נעשה כמי ששכב שם, ומשם יש לו אלפים אמה לכל רוח, הלכך דבר מזון בעינן" עכ"ל.

ואף כי לא נתן שם אלא פתו ומזונו, וכיצד נעשית דירתו ושביתתו כמי ששכב בעצמו שם, הלא אין שם אלא פתו בלבד, ולא הוא עצמו. אלא על כרחך מוכח מכאן שבמקום שדעתו ומחשבתו של אדם שם הוא עצמו ודוק.

ולכן אמר הכתוב "ארצה שעיר שדה אדום", ששם הוא שורש מקומו של עשיו. ובהיות כל יסוד תכלית שליחת אלו המלאכים לפי המבואר, היה לרדת לשורש דעתו וליבו של עשיו הרשע, ולגלות מסתרי לבבו ועומק שנאתו ומהותה כנשנ"ת, היה מן הצורך לשלח המלאכים לשורשו ומקומו הנכון של עשיו שהוא בארץ שעיר שדה אדום, ולא בארץ כנען כמבואר.

ומעשה אבות סימן לבנים, כאשר מרומז במאמר הכתוב "וישלח יעקב מלאכים לפניו", מהו לשון "לפניו". – אלא רומז לפניו, לכל הדורות שלפניו, שעבודתו של יעקב והיערכותו במלחמתו כנגד עשיו, היתה לדורות עולם. שבכל דור ודור כאשר יקומו מזרעו של עשיו וכוחותיו כנגד ישראל קדושים, יהיו בידם מן המוכן הדרכים להתמודד ולהילחם כנגדו, לפי דרכו ועניניו, כאשר נתבארו היטב כמה דרכים בזה במאמר שלפנינו. – עדי נזכה מהרה לביאת משיח צדקינו שיבער כל הרע מן העולם בב"א.

לקבלת הגליון מידי שבוע למייל שילחו ל m0732951213@gmail.com